

**Чернівецький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету**

Кафедра фінансів, обліку і оподаткування

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**Власний капітал банку: стан, джерела формування та напрями
використання**

**(на матеріалах відділення ТВБВ 10025/047 філії – Чернівецького
обласного управління АТ «Ощадбанк»)**

Студента/тки 2 курсу, денної
форми навчання, спеціальності
072 «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»
Спеціалізації «Державні фінанси»

_____
(підпис студента)

Чичул
Ніна Сергіївна

Науковий керівник:
к.е.н., доцент

_____
(підпис керівника)

Грицюк
Ілля Васильович

Завідувач кафедри фінансів,
обліку і оподаткування, д.е.н.,
професор

_____
(підпис)

Чорновол
Алла Олегівна

Чернівці 2023

ЗМІСТ

- ВСТУП
- РОЗДІЛ 1. РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ
ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ БАНКУ
- 1.1. Економічне значення, структура та функції власного капіталу банку
- 1.2. Оцінка вартості власного капіталу
- 1.3. Аналіз складових власного капіталу
- Висновки до розділу 1.
- РОЗДІЛ 2. РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ НА
ПРИКЛАДІ АТ «ОЩАДБАНК»
- 2.1. Загальна характеристика банківської установи АТ «Ощадбанк»
- 2.2. Структурний аналіз власного капіталу як складової фінансових ресурсів банків
- 2.3. Аналіз динаміки власного капіталу банку
- Висновки до розділу 2.
- РОЗДІЛ 3. РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ
ФОРМУВАННЯМ І ВИКОРИСТАННЯ ВЛАСНОГО
КАПІТАЛУ БАНКУ
- 3.1. Достатність капіталу банківських установ України: сучасний стан та міжнародний досвід
- 3.2. Методичні підходи щодо визначення чинників управління власним капіталом банків України
- 3.3. Рекомендації щодо удосконалення процесу управління власним капіталом банку
- Висновки до розділу 3.
- ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ
- СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ
- ДОДАТКИ

ВСТУП

Актуальність теми. Трансформація банківської системи в Україні створила нагальну потребу в поліпшенні фінансових результатів діяльності банків у сфері мобілізації та розподілу фінансових ресурсів. Збитковість у кредитних операціях підкреслює необхідність для банків розробити системну політику, в якій вирішальну роль відіграє управління власними ресурсами.

Ефективне управління власною ресурсною базою стає ключовим фактором для сприяння стійкому зростанню банку в умовах сучасного ринкового середовища, наголошуючи не лише на контролі за їх доступністю, а й на їх ефективному використанні. Важливість дослідження управління власним капіталом у банківській справі стає очевидною.

Власний капітал банку слід розглядати як унікальний ресурс або джерело фінансування його діяльності. Створена приватна ресурсна база визначає масштаби банку та його потенціал для банківської діяльності, забезпечуючи економічну незалежність, стабільність та надійне функціонування.

Власний капітал будь-якого українського банку формується з реальних активів, доступних у грошовій формі для організації діяльності. Критерії прийняття управлінських рішень залежать від обраного методу управління власним капіталом, при цьому два основних підходи - це управління ресурсами та управління їх розподілом.

Управління ресурсами включає визначення видів та обсягів активних операцій, можливостей та адекватності залучення, тоді як управління розміщенням означає використання капіталу для проведення активних операцій, розподілу дивідендів, забезпечення відповідності відносин з акціонерами та вимогам, проте цей аспект не розглядається в науковій літературі.

Адекватна увага та дослідження сутності, структури, функцій та методів управління власним капіталом банку щодо сучасних умов банківської діяльності в умовах економічних обмежень є ключовим аспектом. Усі учасники ринку прагнуть досягти стійкого прибутку та його подальшого зростання. З метою

отримання прибутку, що є основною метою будь-якого комерційного банку, важливо, щоб він інвестував свої вільні та позикові кошти в доходні активи.

Ефективне управління ресурсною базою підтримує фінансову стійкість окремих банків і забезпечує стабільну роботу банківської системи в цілому. Комерційним банкам необхідні достатні ресурси для надання кредитів клієнтам, а також для розвитку інвестиційної діяльності, формування резервів та забезпечення ліквідності.

Управління ресурсною базою комерційного банку, яке визначає доцільність залучення ресурсів та їх правильне розміщення в активних операціях з метою стратегічного зниження банківських ризиків, є ключовим для генерації належного рівня доходу.

На сучасному етапі в Україні особливо гострі питання створення та управління банківським капіталом. Вирішення цих проблем вимагає вдосконалення процесу формування ресурсів та управління базою даних банківських ресурсів, що обумовлює необхідність проведення відповідних досліджень.

Актуальність дослідження полягає в пошуку ефективних стратегій управління власним капіталом банку, спрямованих на оптимальне залучення та розподіл ресурсної бази для досягнення ефективності відповідно до чинного законодавства та нормативно-правових актів, встановлених Національним банком. Теоретичну підставу надають науково-навчальні праці сучасних авторів, таких як Алексеєнко М.Д., Бондаренко В.В., Вовканич А.І., Долан Є.Й. і інші.

Мета даного дослідження полягає у визначенні способів вдосконалення управління власним капіталом банку, ґрунтуючись на теоретичних та практичних аспектах обраних питань. **Завдання, що впливають із мети дослідження**, включають:

розгляд теоретичних основ управління власним капіталом банку, включаючи поняття, структури та функції, методи управління та особливості достатності власного капіталу банку;

аналіз українських та міжнародних методів управління власним капіталом банку, а також розвиток сучасного менеджменту в Україні;

оцінка та аналіз методу управління власним капіталом АТ «Ощадбанк»;

визначення проблем та запропонування вдосконалення методології управління власним капіталом АТ Ощадбанк.

Об'єктом дослідження є власний капітал АТ «Ощадбанк», **а предметом** – процес управління цим капіталом. У ході написання роботи будуть використані **загальнонаукові методи** економічного аналізу, статистичні методи оцінки динамічних рядів, методи формальної й діалектичної логіки, метод групувань, а також економіко-математичне моделювання.

Теоретичною методологічною основою даної роботи є основні положення та висновки, викладені в наукових фундаментальних працях вітчизняних та закордонних фінансистів у галузі теорії банківської справи. Емпіричною базою дослідження служать законодавчі та нормативні документи, які регулюють банківську діяльність в Україні.

Обсяг та структура випускної кваліфікаційної роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, 3 розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ БАНКУ

1.2. Економічне значення, структура та функції власного капіталу банку

Власний капітал банку відіграє ключову роль у функціонуванні комерційного банку та є основою для будь-якої банківської установи. Навіть якщо це складає невелику частину загальних ресурсів банку, відсоток власного капіталу в ресурсах банку повинен становити не менше 8%. Для промислових підприємств цей показник зазвичай перевищує 50% і вище.

Створення власного капіталу є обов'язковою умовою для майбутнього банку, і, таким чином, однією з ключових проблем при аналізі банківської діяльності є залучення та підтримка достатньої кількості власного капіталу.

Трансформація банківської системи в Україні створює гостру необхідність у покращенні результатів діяльності банків у сфері мобілізації та розподілу фінансових ресурсів. Зокрема, можливість зазнання збитків у сфері кредитних операцій підкреслює важливість розробки системної політики, в якій вирішальну роль відіграє управління власними ресурсами.

Ефективний процес управління власними ресурсами виступає ключовим фактором для забезпечення стійкого зростання банку, враховуючи актуальне ринкове середовище, і не обмежується лише контролем за їхньою доступністю. Важливим елементом є забезпечення конкурентоспроможності та високого рівня безпеки приватної ресурсної бази.

У контексті зростаючої конкуренції на внутрішньому ринку банківських послуг, для банків надзвичайно важливим стає розроблення ефективної ресурсної

політики. Це включає заходи, спрямовані на формування власного капіталу, який визначає розмір і структуру права власності, фінансові результати банку, можливість збільшення інвестицій в економіку країни та розширення спектру послуг для клієнтів. Таким чином, проблема розробки ефективної моделі управління капіталом приватних банків залишається актуальною для українських банківських установ.

Багато економістів присвятили свої дослідження управлінню власним капіталом банків. До числа вчених, які внесли значний вклад у це питання, входять Алексєєнко М.Д., Бондаренко В.В., Вовканич А.І., Е.Дж.Долан, К.Д.Кембелл, Коваль С.Л., Лаврушин О.І., Ф.Мішкін, Мороз А.М., П.Роуз, Савлюк. М.І.

Усупереч існуючій кількості досліджень, проблема визначення вартості власного капіталу банківських установ в українській економіці є недостатньо вивченою та висвітленою. Зазначимо також, що на сьогодні не існує єдиного підходу до тлумачення поняття "управління власним капіталом банку".

В аналізі навчальної та наукової літератури про банківську справу, дослідники розрізняють концепції банківського капіталу та власного капіталу. Власні фінанси розглядаються в широкому контексті, включаючи різні зобов'язання, такі як статутний капітал, кошти банку, резерви, нерозподілений прибуток з минулих років і поточних періодів. При цьому визначення власного капіталу банку проводиться калькуляційним шляхом за допомогою собівартості, що включає різні компоненти власного капіталу.

За результатами аналізу економічної літератури, представленої в таблиці, всі ці дослідники приходять до висновку, що до складу власного капіталу банку повинні входити акціонерні кошти, створені власниками банку, а також прибутки та діяльність. Розбіжності між думками авторів виникають у питанні, чи слід враховувати певну частину позичених коштів, наприклад, у формі субординованого боргу.

Підсумовуючи точки зору дослідників, власний капітал банку можна визначити як суму коштів, створених засновниками банку, прибутку від його

діяльності та обсягу певного зобов'язання, яке може виконувати економічну функцію.

Вивчення сутності управлінського механізму формування менеджменту починається з аналізу теоретичних основ концепції менеджменту. Існує кілька підходів до визначення поняття "менеджмент" серед науковців, і тому цілком доцільним є порівняльний аналіз цих підходів.

Технічний підхід орієнтований на управління операціями, а саме технічними аспектами виробничого процесу [44, с. 54]. Мотиваційний підхід зосереджується на управлінні людськими ресурсами, визначенні пріоритетів психологічних факторів, мотивації працівників та стимулюванні їх до праці [6]. Системний підхід розглядає управління як діяльність об'єднаних суб'єктів управління, спрямовану на досягнення конкретної мети, виконання певних функцій, використання відповідних методів та дотримання принципів управління [34, с. 123].

За результатами аналізу можна зробити висновок, що системний підхід на найкращий спосіб характеризує повний зміст поняття "менеджмент". Таким чином, управлінський процес може бути визначений як діяльність окремого суб'єкта управління, спрямовану на досягнення конкретної мети через виконання певних функцій, застосування відповідних методів та дотримання принципів управління [3]. Вивчення сутності понять "власний капітал банку" та "менеджмент" надає можливість отримати комплексне розуміння поняття "управління капіталом банку", яке ілюструється на рис.1.1.

Власний капітал – сукупність фондів, створюваних засновниками банку, прибутку, одержаного в результаті діяльності банку та величини деяких залучених коштів

Управління – діяльність суб'єктів управління, спрямована на досягнення мети, шляхом використання методів та дотримання принципів

Управління власним капіталом – процес формування структури його пасивів за допомогою використання певних методів

Рис. 1.1. Підходи до визначення сутності поняття "управління"

Інформаційну базу складають праці українських та іноземних експертів з теорії та практики банківської справи в Україні, матеріали наукових конференцій, тексти періодичної преси, а також статистична, фінансова та управлінська звітність АТ «Ощадбанк».

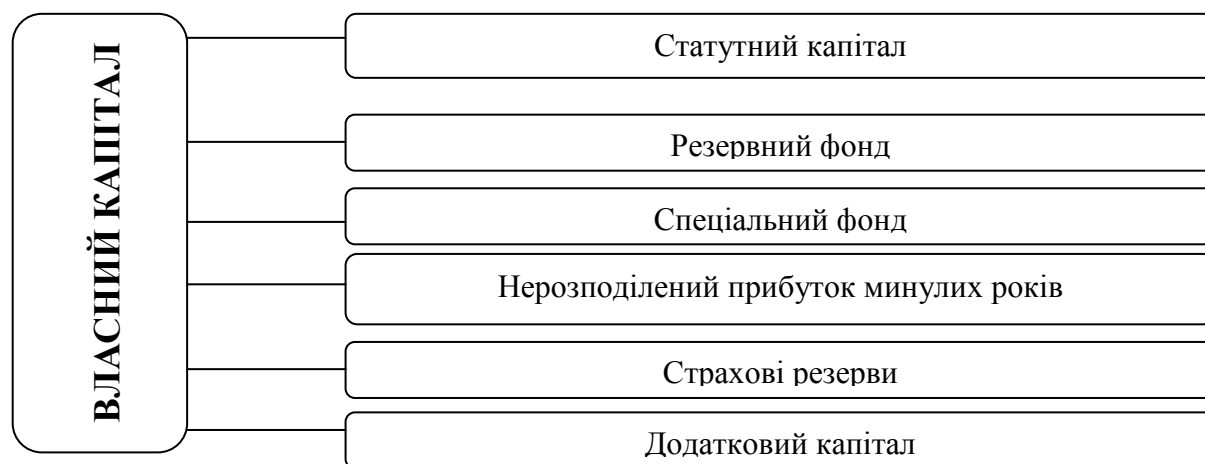
Новаторським вважається узагальнення теоретичних та науково-методичних положень щодо механізму управління власним капіталом комерційного банку. Практичне значення дослідження полягає в спробі оптимізувати процес управління власним капіталом комерційного банку для подальшого розвитку його діяльності та збереження конкурентоспроможності на ринку банківських послуг.

Таким чином, згідно з числовими даними, визначено, що управління власним капіталом банку розглядається як процес формування оптимальної структури його пасивів за допомогою визначених методів з урахуванням цілей визначення позиції банку на ринку банківських послуг. Капітал є необхідним для виконання зобов'язань перед клієнтами, кредиторами та акціонерами [22, с. 85]. Щоб будь-які кошти були включені до власного капіталу банку, важливо, щоб вони виконували роль резервного (страхового) фонду для покриття неочікуваних збитків, завданих у процесі діяльності банку, що дозволить банку здійснювати більше поточних операцій.

Однак не всі компоненти капіталу мають однакові захисні властивості, і їх характеристики впливають на здатність компоненту компенсувати очікувані витрати. Структура власного капіталу банку поділяється на два рівні: основний капітал, який може використовуватися для покриття умовних зобов'язань в будь-який час, та додатковий капітал - другий рівень [4].

Роль власних ресурсів банку полягає в підтримці стабільності. Початково банк покриває витрати, пов'язані з приватними коштами (будівлі, обладнання та

заробітна плата), необхідні для початку його діяльності, а також формує необхідні резерви. Це є основним джерелом інвестування в довгострокові активи. Структура власного капіталу банку зображена на рис.1.2 [23].

Рис. 1.2. Структура власного капіталу банку

Склад власного капіталу, згідно з різними видами інвестицій, розрізняється залежно від форми матеріальних і фінансових активів. Сучасне законодавство України визначає можливість формування приватного капіталу банків лише у готівковій формі та у вільно конвертованій національній та іноземній валюті (засновники або учасники банків, які є нерезидентами). Форма грошей, яка є найпоширенішою, універсальною і ліквідною, може бути легко конвертована в інші форми. Майно в фізичній формі включає будівлі, споруди, обладнання та інше, і воно формується у вигляді.

У банківській практиці власний капітал банків не формується на основі фінансових активів. Відповідно до форми власності банку, акції можуть бути приватними (засновані на приватній власності), командними (засновані на власності команд і різних ділових та корпоративних об'єднань) або належати державі з точки зору права власності.

За місцем проживання виділяють права національної власності, створені та власність юридичних та фізичних осіб - резидентів України, іноземців, створених і належать юридичним особам та належать юридичним особам.

За характером використання власний капітал банку поділяється на накопичений та амортизований. Накопичений використовується для виробничих

потреб, тобто операцій та банківських послуг, тоді як амортизований використовується для фінансового стимулювання та соціального розвитку банку.

За характером зайнятості в банках, власний капітал банку поділяється на два фактори: оборотний капітал, що приносить дохід банку, і необоротний капітал, вкладений в активи, які не тільки приносять дохід банку, але іноді призводять до збитків.

За способом розрахунку розрізняють балансовий та організаційний капітал.

Капітал банку, визначений як різниця між балансовою вартістю його активів та пасивів, використовується банківськими регуляторами для розрахунку економічних нормативів та інших потреб. Розрахунок нормативних часток виконується за складною формулою, що постійно регулюється Національним банком України. Ці частки ґрунтуються на відношенні власного капіталу в балансі, яке подальше коригується (зазвичай зменшується) за різними статтями балансу, відображаючи ризики банку. Капітал розподіляється за місцем розташування та джерелом походження, включаючи акціонерний капітал, резервний капітал, фонди та інші спеціальні резерви, нерозподілений прибуток та партнерський капітал. З 1 жовтня введено пруденційний норматив – коефіцієнт чистого стабільного фінансування, або NSFR (англ. Net Stable Funding Ratio), який для банків повинен становити 90%.

1.2. Оцінка вартості власного капіталу

У процесі аналізу власного капіталу банку важливим є розгляд питання щодо оцінки його вартості. Визначення вартості власного капіталу надає додаткову інформацію для ухвалення управлінських рішень, які відповідають поточним і прогнозованим планам з оцінки ефективності діяльності банку. В банківській сфері існує кілька методів визначення вартості власного капіталу банку, кожен з яких має свої переваги та недоліки [12].

Перший підхід полягає в визначенні балансової вартості (балансу) власного капіталу банку. В цьому методі всі активи та пасиви банку фіксуються в його

балансі за первісною вартістю, і капітал розраховується як різниця між балансовою вартістю активів і пасивів. Цей метод прийнятний лише у випадках, коли балансова вартість активів і зобов'язань майже не відрізняється від їх ринкової вартості. Однак відхилення ринкової вартості від вартості балансу може спотворити результати та занизити власний капітал банку. Цей метод простий, не вимагає особливих навичок співробітників банку та є економічно ефективним.

Другий метод, відомий як метод ринкової вартості, включає оцінку активів та зобов'язань банку за їх ринковою вартістю, на основі якої розраховується власний капітал. Цей підхід точно відображає рівень захищеності банку і дозволяє динамічно оцінювати вартість запасів, оскільки ринкова вартість активів та зобов'язань постійно змінюється. Однак банки часто не віддають перевагу цьому методу визначення вартості власного капіталу, особливо якщо він не сприяє зміцненню позицій банку на ринку. Цей метод часто використовується керівництвом банку для внутрішніх потреб, але також корисний для зовнішніх стейкхолдерів, таких як вкладники і кредитори банку [23, с. 63].

Однак, метод ринкової вартості має свої недоліки. По-перше, оцінка активів і зобов'язань за ринковою вартістю не завжди є точною і доцільною. По-друге, використання цього методу є трудомістким, вимагає високої кваліфікації фахівців та значних фінансових витрат.

Третій метод, метод організаційних облікових процедур, базується на обчисленні розміру майнових прав відповідно до встановлених наглядовими та контролюючими органами правил банківської діяльності. Таким чином, власний капітал банку розраховується як сума його окремих складових. Процедури визначення та формування прав власності можуть різнитися від країни до країни. Україна впроваджує цей метод для захисту вкладників та кредиторів, забезпечення фінансової стабільності та прозорості банківських систем. Визначено один із основних підходів до визначення складу капіталу та розрахункових процедур банків у країнах-підписантах [23, с.63].

Проте метод ринкової вартості має свої недоліки. По-перше, оцінка активів і зобов'язань за ринковою вартістю не завжди є точною і доцільною. По-друге,

використання цього методу є трудомістким, вимагає високої кваліфікації фахівців та значних фінансових витрат.

Третій метод, метод організаційних облікових процедур, базується на обчисленні розміру майнових прав відповідно до встановлених наглядовими та контролюючими органами правил банківської діяльності. Таким чином, власний капітал банку розраховується як сума його окремих складових. Процедури визначення та формування прав власності можуть різнитися від країни до країни, але Україна впроваджує цей метод для захисту вкладників та кредиторів, забезпечення фінансової стабільності та прозорості банківських систем. У ньому викладено загальні основні методи визначення складу та процедур розрахунку прав власності банків у країнах-підписантах, тоді як інші країни, зокрема Україна, застосовують основні положення Базельської конвенції. Національний банк України при визначенні відповідності прав власності банків бере на себе положення цієї Угоди. При цьому Національний банк постійно вдосконалює методику визначення розміру власного капіталу. Цей метод розрахунку власного капіталу також має свої недоліки. По-перше, при розробці процедур розрахунку прав власності на банки Національний банк України відступає від цілей наглядового та наглядового органу та своєї грошово-кредитної політики. По-друге, постійна зміна та вдосконалення цього методу розрахунку власного капіталу банку ускладнює порівняння в аналізі фінансового стану банку. Необхідно забезпечити порівняння вартості власного капіталу шляхом зміни правил розрахунку власного капіталу шляхом перенесення даних попередніх звітних періодів до нових правил.

По-третє, цей метод дозволяє включати до власного капіталу різні види заборгованості та збитків, що може впливати на результати аналізу банку та викликати підозри щодо успішності його операцій [23, с. 63].

Системним основою для розрахунку регулятивного капіталу є положення Закону України «Про банки і банківську діяльність». Отже, капітал банку включає основний та додатковий капітал. Складовими основного капіталу є: сплачений та статутний капітал; розкриті резерви (створені або збільшені за рахунок

нерозподіленого прибутку); проценти за акціями та додатковий капітал акціонерів; Загальний фонд для покриття ризиків, створених невідомими ризиками під час здійснення банківських операцій, за винятком збитків поточного року та нематеріальних активів. Додатковий капітал складається з нерозкритих резервів, резервів переоцінки активів, гібридного капіталу та субординованого боргу. Національний банк може визначати інші статті балансу банку, а також умови та порядок такого перерахування для додавання додаткового капіталу.

Згідно з методологією Національного банку України, нормативні частки банку складаються з суми основного капіталу (капіталу 1 рівня), зменшеного на суму недосформованих резервів за активними банківськими операціями, рівня банківських операцій та банківських операцій.

Нижче наведено процедуру обчислення розміру регулятивного власного капіталу банку за формулою:

$$РВК=ОК+ДК-В \text{ (1.1)}, РВК=ОК+ДК-В \text{ (1.1)},$$

де РВК – регулятивний власний капітал банку; ОК – основний капітал, зменшений на суму недосформованих резервів за активними операціями банку; ДК – додатковий капітал банку; В – відвернення.

Важливо враховувати основні підходи, що є характерними для конкретної методології Національного банку України. Основний капітал вважається стабільним джерелом коштів, які неможливо передати, перерозподілити або вивести з банку. Розмір основного капіталу залежить від консервативного підходу до оцінки активів банку. Важливо враховувати виключення "виявлених" збитків, оскільки недосформований резерв вже враховує оцінений збиток для банку, що може зменшити його розмір у майбутніх періодах. Це зменшення може бути у формі резервів для покриття потенційних збитків від активних операцій або у формі збитків від списання.

Відрахування від власного капіталу нематеріальних активів зумовлене тим, що вартість цих активів має тенденцію до зникнення у міру наближення банку до неплатоспроможності.

Додатковий капітал не завжди виступає як постійне джерело банківських ресурсів, і його вартість є менш надійною через можливість включення "невиявлених" та "прихованих" збитків від банківської діяльності.

Включення стандартних резервів кредитної заборгованості до додаткового капіталу пояснюється відсутністю сумнівів у тому, що позики за цією заборгованістю будуть виплачені протягом визначеного періоду. Проте на практиці є можливість того, що частина стандартних позик може залишитися невиплаченою. У фінансовому обліку стандартні позикові резерви розраховуються на договірних рахунках, які виключаються із балансової суми кредитного портфеля та власного капіталу (за рахунок їх віднесення до загальних витрат), але враховуються для обліку нарахувань.

Зменшення розміру регулятивного власного капіталу, яке виникає з придбання капіталу та боргових цінних паперів, що були випущені іншими банками та є частиною портфеля банку для продажу та інвестицій, пов'язане з необхідністю уникнення ланцюгових зв'язків між банками. Фактично, це спрямовано на запобігання ситуації, коли банки здійснюють взаємні покупки акцій для штучного збільшення статутного капіталу [12].

Зменшення прав регулювання власності щодо інвестицій, які банк здійснює в асоційовані компанії, банки або дочірні підприємства, пов'язане з ризиком, який несе банк, та тим фактом, що джерело цих інвестицій може бути невизначеним.

Розрахунок прибутків та збитків за поточний рік здійснюється в різний спосіб. Збитки виключаються з обчислення основного капіталу, в той час як прибуток враховується у додатковому капіталі. Це пов'язано з тим, що дохід за поточний рік не є постійним джерелом капіталу, і його величина часто коригується аудитором чи іншими уповноваженими особами, зазвичай в напрямку його зменшення. Натомість розмір збитків майже ніколи не коригується.

З фінансової точки зору, вторинний капітал є зобов'язанням банку, але він має особливості власного капіталу: виплата відсотків інвесторам може бути призупинена (якщо це передбачено угодою); у разі ліквідації банку

підпорядковані капітали отримують свої кошти лише після задоволення вимог вкладників та кредиторів, але перед виплатою акціонерам; перетворення вторинного капіталу в статутний капітал може відбуватися відповідно до чинного законодавства.

Позики під субординований борг мають кілька переваг для банків у порівнянні з іншими методами збільшення власного капіталу. По-перше, виплата відсотків за субординованим боргом здійснюється за рахунок збільшення загальних витрат. По-друге, боргові зобов'язання не дають їх власникам права управляти банком. По-третє, механізм залучення коштів на основі вторинного боргу є простішим, ніж той, що використовується, наприклад, при випуску акцій. По-четверте, акції можна придбати лише за рахунок власних коштів (засновників) акціонерів. У умовах економічної нестабільності, високої інфляції, низького виробництва та втрати великої кількості торгових структур банкам важко розміщувати акції на прийнятних умовах. Тому збір коштів під субординованим боргом є більш прийнятним.

При розрахунку загального обсягу власного капіталу необхідно враховувати, що додатковий капітал не повинен перевищувати розмір основного капіталу. Додавання субординованого боргу до власного капіталу фактично обмежується 50% від суми основного капіталу.

1.3. Аналіз складових власного капіталу

Статутний капітал представляє собою суму внесків акціонерів (засновників та учасників) у банк для формування його активів і забезпечення інтересів вкладників та кредиторів. Оцінка статутного капіталу банку передбачає аналіз таких аспектів: процесу формування статутного капіталу при заснуванні банку; порядку його збільшення та зменшення. Створення статутного капіталу нового банку включає в себе ряд особливостей.

Інвестори, створюючи банк, визначають нормативну форму, яка вказує на процедури формування статутного капіталу через пряме вкладення коштів чи

майна, або шляхом випуску акцій за відкритою або закритою підпискою. Згідно з діючим законодавством, банки можуть формуватися у вигляді державних акціонерних товариств або кооперативних банків.

Згідно із чинним законодавством, строк публічної підписки на акції не повинен перевищувати шість місяців. Якщо до закінчення цього терміну 60% акцій не покриті андеррайтингом, банк-інвестор вважається невиправдано створеним. Засновники, які зареєстровані на акції, повинні до дати установчих зборів внести не менше 30% номінальної вартості акцій (у випадку закритих акціонерних товариств - 50%), але не менше суми, визначеної відповідно до цього закону.

Акціонерам слід сплатити повну вартість акцій згідно з умовами, визначеними на установчих зборах, і це повинно відбутися протягом одного року з моменту реєстрації акціонерів банку. Закон встановлює мінімальний розмір капіталу для банків, і Національний банк може встановлювати для окремих банків мінімальний розмір статутного капіталу залежно від їхньої спеціалізації, але не менше, ніж передбачено законодавством.

Важливо розрізняти між статутним та незареєстрованим капіталом, а також між оплаченою та неоплаченою частинами статутного капіталу. Банки можуть продавати акції на IPO за ціною не нижче їх номінальної вартості. У випадку, коли акції продаються інвесторам за ціною вищою за номінальну, різниця випуску використовується як власний капітал банку.

Банк має право викупити, перепродати, роздати або анулювати свої акції, але ці операції повинні бути завершені протягом одного року з моменту викупу. Протягом цього періоду здійснюється розподіл прибутку, а також голосування та визначення кворуму на загальних зборах акціонерів, за винятком акцій, придбаних банком.

Збільшення статутного капіталу акціонерного банку може відбутися шляхом випуску нових акцій, збільшення номінальної вартості, обміну облігацій на акції або переведення субординованих боргів у категорію статутного капіталу.

Збільшення статутного капіталу на більше як одну третину може відбутися за рішенням Ради директорів, якщо це передбачено статутом.

Якщо збільшення статутного капіталу здійснюється обміном облігацій на акції за їхньою поточною номінальною вартістю, загальна номінальна вартість облігацій, які обертаються на акції, збільшується. Збільшення статутного капіталу може відбутися за умови, що всі випущені акції передоплачені не нижче номінальної вартості. Наявність збитків у банку не є перешкодою для підписки на акції або збільшення статутного капіталу банку.

Поширення статутного капіталу банку здійснюється через збільшення внесків учасників, при цьому такі внески не впливають на розмір частки учасників у статутному капіталі, вказаний у статуті, якщо інше не передбачено. Джерелами для підвищення статутного капіталу є особисті кошти акціонерів (засновників та учасників), а також дивіденди, спрямовані на збільшення за рішенням вищого органу управління банку для капіталізації дивідендів. При аналізі використання дивідендів для розширення статутного капіталу важливо враховувати особливості їх розподілу та дивідендної політики банку.

Зменшення статутного капіталу відбувається через викуп частини акцій шляхом зменшення їхньої номінальної вартості або кількості акцій.

Власний капітал банку включає резервний капітал, кошти та інші приватні резерви. До того як аналізувати ці компоненти, важливо визначити їх економічну природу, а також умови їх створення та використання. Чинне законодавство регулює формування та використання статутного та резервного капіталу. Щодо інших фондів, що призначені для розширення матеріально-технічного забезпечення, вирішення соціальних питань та матеріального стимулювання працівників, банки можуть їх створювати відповідно до чинного законодавства (при наявності відповідних положень).

Резервний капітал формується в процесі додаткової діяльності банку та призначений для покриття несподіваних втрат з усіх позабалансових активів та зобов'язань. Наявність резервного капіталу забезпечує фінансову стійкість банку,

що, в свою чергу, позитивно впливає на його платоспроможність та зменшує ризик банкрутства.

Формування резервного капіталу відбувається відповідно до встановлених загальних зборів учасників (засновників та акціонерів). При цьому розмір резервного капіталу та річні внески до нього не можуть бути меншими від встановлених законом нормативів. Важливо відзначити, що мінімальний розмір резервного капіталу не може бути менше 25% регулятивного капіталу (але не менше 25% статутного капіталу), а розмір внесків не може бути менше 5% чистого прибутку.

Національний банк України має право вимагати збільшення розміру резервного капіталу та річних внесків до нього, якщо діяльність банку створює загрозу інтересам вкладників та інших кредиторів банку.

У випадку, коли розмір регулятивного капіталу в результаті діяльності банку стає меншим за статутний капітал, щорічне відрахування з резервного капіталу банку складає 10% чистого доходу до досягнення ним 35% капіталу.

Коли розмір резервного статутного капіталу досягає встановленого рівня, відрахування з нього припиняються. У разі використання резервного капіталу, його відновлюють для проведення відрахувань від чистого прибутку. Важливо, що використання резервного капіталу має бути цільовим, відповідно до його призначення та рішення Ради директорів банку.

Власний капітал банку включає власні кошти та резерви. Згідно з чинним законодавством, банки можуть створювати спеціальні фонди для розширення банківської діяльності, матеріально-технічного забезпечення та вирішення питань соціального стимулювання працівників. Формування та використання цих фондів визначається загальними зборами учасників (засновників та акціонерів), дотримуючись вимог чинного законодавства. Чистий прибуток банку є джерелом для створення приватних фондів.

Власний капітал банку охоплює елемент, який визначається переоцінкою певних активів, включаючи основні засоби та нематеріальні активи. Резерви переоцінки формуються двома способами. По-перше, у деяких країнах банки

можуть періодично переоцінювати основні засоби, враховуючи коливання ринкової вартості. Ця переоцінка відображається в балансі банку як резерв переоцінки. По-друге, нереалізована вартість "прихованих" резервів переоцінки може бути включена до балансу через довгострокове володіння певними активами за їх історичною вартістю.

При вивільненні раніше переоцінених основних засобів або нематеріальних активів збільшення суми попередньої переоцінки переважає суму попереднього зменшення залишкової вартості цих активів. Це збільшення включається до нерозподіленого прибутку.

Нерозподілений прибуток представляє собою частину чистого прибутку, яка зберігається і залишається у банку для реінвестування у його операції. Цей прибуток є джерелом власного капіталу і формується як залишок чистого прибутку після виплати дивідендів та відрахувань із загальних резервів, резервного капіталу та інших фондів, створених банком згідно з рішеннями загальних зборів учасників або відповідно до закону.

Нерозподілений прибуток у фінансовій звітності охоплює результати минулих років, результати попереднього року, які очікують затвердження акціонерами (засновниками), та результати поточного року. Високе значення нерозподіленого прибутку свідчить про фінансову стійкість банку. Однак слід мати на увазі, що за результатами перевірок результати поточного року можуть бути виправлені в бік зменшення і поки не виплачені у вигляді дивідендів. З врахуванням обмежень довгострокових дивідендів, збільшення власного капіталу за рахунок нерозподіленого прибутку є вигідним, оскільки це не вимагає додаткових витрат, хоча це може впливати на ринкову вартість акцій.

Під час розгляду нерозподіленого прибутку як джерела власного капіталу, слід провести аналіз фінансових результатів банку і методів отримання прибутку, які використовуються при реалізації дивідендної політики. Важливо враховувати форми виплати дивідендів, обмеження, що регламентуються чинним законодавством та Національним банком України, а також процедури виплат та оподаткування дивідендів.

При аналізі власного капіталу необхідно враховувати обмеження, установлені законодавством, щодо виплати дивідендів:

Заборонено виплачувати дивіденди або розподіляти капітал у будь-якій формі, якщо це порушує встановлені норми достатності капіталу.

Якщо банк не здійснює прибуткову діяльність за попередній рік, він може виплачувати дивіденди або розподіляти капітал, але не більше ніж на 50% різниці між капіталом банку та регулятивним капіталом.

Створення регулятивного власного капіталу включає кошти, залучені шляхом емісії субординованих боргів. Це зобов'язання банку перед інвестором, яке спрямоване на підвищення рівня капіталізації банку.

Субординовані зобов'язання - це кошти, які були позичені банку і мають бути повернуті в майбутньому. Однак через тривалий термін використання і можливість конвертації (особливо в акції банку), ці позичені кошти вважаються еквівалентом власності. Згідно з Базельською конвенцією, капітал банку обмежений компонентами 1 і 2 рівня, і максимальний розмір субординованих боргів обмежений 50% від суми елементів першого рівня капіталу.

Дослідження ролі додаткового капіталу в загальній структурі власного капіталу банку вимагає порівняння умов його залучення з вимогами Національного банку України. До другого капіталу належать кошти, залучені банками та іншими юридичними особами як резидентами чи нерезидентами, в національній та іноземній валюті, за умови, що сума позичених грошей перевищує 500 тис. грн.

Кошти, залучені за допомогою субординованого кредиту, мають бути утримані протягом не менше п'яти років, з початковим строком погашення також не менше п'яти років. Якщо борг залишиться непогашеним, його виплата може відбутися лише після отримання інвестором повідомлення, але не пізніше ніж за п'ять років. Національний банк України може затвердити можливість досрочного погашення вторинного кредиту за ініціативою позичальника при умові зобов'язання до обов'язкового платежу та збільшення капіталу банку на суму, що не менше за його доход.

Договір щодо стягнення субординованого боргу не повинен містити положень, які передбачають виплату заборгованості в узгоджений термін, за винятком випадку закриття банку. Процентна ставка за субординованим боргом не може перевищувати облікову ставку Національного банку України протягом усього строку дії угоди. Якщо облікова ставка Національного банку зменшується, інвестор та банк-боржник повинні внести відповідні зміни до угоди, щоб врахувати зниження процентних ставок за субординованим боргом.

У випадку, коли кошти залучаються за умовами субординованого боргу в іноземній валюті, процентна ставка не повинна перевищувати ставку LIBOR (на відповідний період) плюс 4% річних протягом усього строку дії угоди. Ставка LIBOR визначається на день укладення угоди і коригується щомісячно без укладання додаткової угоди.

Капіталізація відсотків за цим боргом заборонена, а виплата відсотків за субординованим кредитом здійснюється не частіше одного разу за три місяці. Необхідно враховувати, що розмір вторинного капіталу не повинен перевищувати 50% від суми основного капіталу. При аналізі частки вторинного капіталу в структурі власного капіталу банку важливо враховувати його переваги, які роблять його привабливим джерелом власного капіталу.

Висновки до розділу 1

Історія розвитку економічної науки свідчить про існування чотирьох основних підходів до трактування сутності категорії "капітал":

Предметно-функціональний підхід: Капітал визначається як нагромаджена праця, спрямована на подальше виробництво або продаж з метою здобуття доходу. В цьому підході аналіз капіталу відбувається як фактора виробництва, що впливає на підприємницьку діяльність і приносить дохід власникові. Сучасна західна економічна теорія, хоча розглядає матеріально-речовий зміст категорії капіталу, ігнорує його соціально-економічну природу відносин між людьми, акцентуючи увагу переважно на речовій формі капіталу. Роботи А. Сміта, Д.

Рікардо, Ф. Кене, Дж.С. Мілля та інших дослідників розкривають предметно-функціональний зміст капіталу.

Соціально-економічний підхід: Капітал розглядається як економічна категорія, що представляє собою специфічні суспільні відносини, які виникають в певних історичних умовах. Прихильники цього підходу намагаються описати суспільно-економічну сутність капіталу в тісному взаємозв'язку з економічними відносинами між суб'єктами у суспільстві та визначити джерело самозростання вартості. Основні положення цього підходу були сформульовані К. Марксом.

Концепція часової цінності: Ця теорія розглядає капітал як дисконтований потік доходів і вважає його економічним ресурсом, який дозволяє отримати дохід у майбутньому, відмовляючись від задоволення поточних потреб. Згідно з цією концепцією, вартість поточних благ завжди перевищує вартість таких же благ у майбутньому. Цей теоретичний підхід базується на роботах Е. Бем-Баверка, Н. Сеніора, І. Фішера, А. Бланка та інших визначних економістів.

Проблема капіталізації полягає не в кількісних, а в якісних аспектах. Перш за все, це фінансова стабільність і незалежність банківської системи, які визначають її здатність витримувати зовнішні впливи, особливо в умовах глобальних викликів. Капіталізація також виступає як фінансова опора і джерело довіри до банківської системи, визначаючи її здатність мінімізувати ризики. Ефективний рівень капіталізації, сформований через управління банків, визначає надійність банків та всієї економічної системи, здатність банків до мінімізації ризиків. Капіталізація виступає як важіль, що має великі можливості для впливу на розвиток та зростання економіки, розширює обсяги банківських операцій та інвестицій, сприяє покращенню інвестиційного клімату в країні

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ НА ПРИКЛАДІ АТ «ОЩАДБАНК»

2.1. Загальна характеристика банківської установи АТ «Ощадбанк»

Відповідно до своєї бізнес-моделі Ощадбанк є універсальним банком, який надає пріоритетне значення розширенню роздрібного, мікро-, малого та середнього бізнесу (ММСБ), утримуючи при цьому міцні позиції за напрямом корпоративного бізнесу. Станом на кінець 2022 року розподіл активів Ощадбанку наступний: 53% – інвестиційний портфель; 31% – чистий кредитний портфель; 16% – інші активи. Кредитний портфель представлено насамперед заборгованістю корпоративних клієнтів (67%), а також фізичних осіб (14%) та клієнти в МСБ (19%). Портфель строкових депозитів на 90% складається з коштів фізичних осіб, на 8% – з коштів клієнтів МСБ та на 2% – з коштів клієнтів корпоративного бізнесу. Більша частина процентних доходів Ощадбанку формується за рахунок кредитів, наданих юридичним особам, та інвестицій у цінні папери.

Ощадбанк як універсальна фінансова установа пропонує широкий спектр банківських продуктів та послуг.

До основних продуктів роздрібного бізнесу належать:

- пасивні продукти
  - строкові депозити, зарплатні проекти, пенсійні й соціальні рахунки, спеціальні поточні рахунки та дебетові картки (в т.ч. цифрові та віртуальні);
- активні продукти
  - автокредитування, споживче та іпотечне кредитування, кеш-кредити, кредитні картки, державні програми стимулювання придбання житла;
- продукти, що генерують комісійний та торговий дохід,

– платежі фізичних осіб, внутрішні та міжнародні перекази, оренда індивідуальних сейфів, обмін валют, операції з банківськими металами;

- соціальні виплати та виплати фондів;

- додаткові сервіси

– система дистанційного обслуговування «Ощад 24/7», кваліфікований електронний підпис.

Основні продукти ММСБ включають:

- пасивні продукти

– строкові депозити, депозити на вимогу, поточні рахунки; активні продукти

– кредитування на поповнення обігових коштів, придбання автотранспорту та обладнання (зокрема в рамках партнерських програм), овердрафти (в т.ч. бланкові), програми кредитування в рамках співпраці з міжнародними організаціями (WNISEF, ЄБPP, ЄІБ та ЄІФ, Deutsche Sparkassenstiftung für internationale Kooperation), фінансування за участю ЕКА, програми співпраці з Фондом розвитку підприємництва («Доступні кредити 5-7-9%», кредитування під заставу державних гарантій тощо), програма мікrokредитування, гарантії та авалювання векселів; програми підтримки кредитування з Львівською, Чернівецькою, Закарпатською та Одеською обласними державними адміністраціями;

- додаткові сервіси:

- система дистанційного обслуговування рахунків клієнтів ММСБ CorpLight, яка відповідає сучасним ринковим вимогам та входить до ТОП-3 на ринку за функціональністю;

- участь у державній програмі надання грантів на створення та розвиток власного бізнесу

Протягом 2022 року Ощадбанк продовжував підтримувати мережу банків-кореспондентів, яка станом на 31.12.2022 складалася з 35 банків. В Ощадбанку обслуговуються 19 банків, яким відкрито 48 кореспондентських рахунків типу «Лоро». Для Ощадбанку відкрито 42 кореспондентські рахунки типу «Ностро» в 19 фінансових установах, у тому числі в провідних американських та

європейських банках. Також Ощадбанк активно підтримував співробітництво з банками України за Генеральними договорами про порядок проведення міжбанківських операцій. Станом на 31.12.2022 такі договори укладено з 39 банками-резидентами.

Стратегія розвитку Ощадбанку на 2021-2024 рр. була схвалена акціонером – Урядом України (розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.10. 2021 року). Проте вона втратила актуальність у зв'язку з надзвичайними обставинами, викликаними повномасштабним неспровокованим вторгненням російської федерації, та відповідно до Основних (стратегічних) напрямів діяльності банків державного сектору на період воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки, схвалених розпорядженням КМУ №356-р від 07.05.2022.

Керуючись Основними (стратегічними) напрямками діяльності банків державного сектору на період воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки, Ощадбанк розробив стратегічний документ на період воєнного стану, який включає 10 пріоритетних бізнес-завдань та операційних пріоритетів (операційна діяльність, правління ризиками, персонал, правова робота).

Стратегічні цілі Ощадбанку в період воєнного стану:

I. Забезпечити фінансову підтримку пріоритетних галузей економіки та підприємств (об'єктів) критичної інфраструктури.

II. Зберегти доступність надання банківських послуг для забезпечення захисту прав споживачів, зокрема в рамках соціального захисту, за умови відсутності фізичної загрози працівникам банку.

III. Створити умови для швидкого відновлення надання банківських послуг у повному обсязі для забезпечення безперервності роботи.

IV. Розгорнути ефективну систему фізичної безпеки (Центрального апарату та відокремлених підрозділів, у тому числі безпеки працівників), безпеки операційних систем, зокрема з використанням хмарних технологій та зосередженості на кібербезпеці.

V. Впровадити додаткові заходи, спрямовані на зниження ризиків, у тому числі реалізацію специфічних загроз воєнного часу (зокрема фізичної, фінансової

безпеки, кібербезпеки, безпеки операційних систем), ліквідацію та/або мінімізацію наслідків реалізованих загроз кризових ситуацій.

VI. Забезпечити безперебійну ефективну роботу управлінської функції та прийняття рішень на високому рівні.

VII. Зберегти фінансову стійкість, забезпечити раннє виявлення та оперативне реагування на загрози стійкості.

З першого дня повномасштабного вторгнення всі банківські операції клієнтів Ощадбанку виконувалися вчасно. Був застосований план забезпечення безперебійної діяльності, розроблений заздалегідь. Протягом року клієнтам відкривали двері понад 1200 відділень Ощадбанку – це фактично найбільша працююча мережа серед усіх українських банків. Ми оперативно повертаємось на деокуповані території. У місцях, де це дозволяє безпекова ситуація, інкасаторська служба Ощадбанку регулярно поповнює банкомати та здійснює інкасацію готівки з торгових точок. Безперервність роботи досягається відданою працею тисяч працівників Ощадбанку, яка часом межує з героїзмом.

Функціонує мережа терміналів, працюють мобільні додатки, за допомогою яких можна отримати практично всі банківські послуги, у звичному режимі відбуваються оплати картками Ощадбанку в Україні та за кордоном. Минулий рік став, мабуть, найкращим за всю історію з точки зору операційної стабільності інформаційних систем банку. Значною мірою це досягнуто завдяки тому, що після безпрецедентної DDOS-атаки на банк і інші українські організації 15 лютого 2022 року нами було вжито необхідних заходів зі зміцнення інформаційної безпеки.

Ще одним викликом для банку стала ситуація з перебоями електропостачання внаслідок ударів ворога по енергетичній інфраструктурі. Банківський сектор під проводом НБУ згуртувався і створив мережу Power Banking, що готова до роботи навіть за умови тривалого блекауту. Ощадбанк виконав вимогу регулятора – станом на I квартал 2023 року 37% його мережі відповідає вимогам Power Banking. В умовах воєнного стану банк зберіг прибуткову діяльність. Консолідований чистий прибуток Ощадбанку за

підсумками 2022 року становить 638,34 млн грн. Це означає, що за результатами роботи протягом року бюджет отримає від нас дивіденди.

У 2022 році Ощадбанк вступив до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, сплативши 777,2 млн грн внесків, що відповідно зменшило обсяг річного прибутку порівняно з попереднім роком. Адекватність регулятивного капіталу Ощадбанку станом на кінець року становила 14,48% при нормативі НБУ 10%. У березні звітного

року правління ухвалило важливе рішення щодо допомоги у наповненні бюджету країни. Так, банк сплатив авансом 318,1 млн грн дивідендів за результатами роботи в 2021 році та 57,3 млн грн супутнього авансового внеску з податку на прибуток. Додатково Ощадбанк перерахував 100 млн грн на допомогу армії. Протягом року Ощадбанком було придбано військові облігації на суму 43,6 млрд грн в усіх валютах, з яких 1,7 млрд грн придбані за заявками клієнтів. Ми достроково повністю повернули рефінансування Національного банку.

Ресурси АТ „Ощадбанк” включають власні, залучені та позичені кошти. В табл. 2.1 проведений аналіз фінансових ресурсів АТ „Ощадбанк” за 2020 – 2022 роки.

Власний капітал АТ "Ощадбанк" на 31.12.2022 року становить 22181,53 млн. грн. і зріс порівняно з 2020 роком на 227,41 млн.грн., або 1,04%. Порівняно з 2021 роком власний капітал АТ "Ощадбанк" зріс на 293,99 млн. грн. або 1,34%. Значною мірою власний капітал зріс завдяки збільшенню статутного капіталу банку.

Зобов'язання АТ "Ощадбанк" станом на 31.12.2022 року склали 247092,53 млн. грн. і збільшились порівняно з 2020 роком на 35446,75 млн. грн. або 16,75% та порівняно з 2021 роком зросли на 34008,63 млн. грн. Ці зміни відбулися в основному за рахунок залучення банком:

Таблиця 2.1

Аналіз фінансових ресурсів АТ „Ощадбанк” за 2020 – 2022 роки

млн. грн.

Показники	Роки			Відхилення			
				Абсолютне, (+,-)		Відносне, (%)	
	2020	2021	2022	2022/2020	2022/2021	2022/ 2020	2022/ 2021
Власний капітал	21954,12	21887,54	22181,53	227,41	293,99	101,04	101,34
Зобов'язання, в т.ч.	211645,78	213083,90	247092,53	35446,75	34008,63	116,75	115,96
кошти банків	5823,98	7608,28	543,33	-5280,65	-7064,95	9,33	7,14
Рахунки клієнтів	186165,45	191452,64	233940,31	47774,86	42487,67	125,66	122,19
Субординований борг	1276,24	878,96	716,45	-559,79	-162,51	56,14	81,51

- коштів банків, які в 2020 році порівняно з 2021 роком зменшились на 7064,95 млн. грн.;

- рахунки клієнтів, які в 2022 році порівняно з 2021 роком зросли на 42487,67 млн. грн.;

- субординований борг, який в 2022 році порівняно з 2021 роком зменшився на 162,51 млн. грн.

У результаті операційної діяльності в АТ "Ощадбанк" виникають такі доходи і витрати: процентні доходи і витрати; комісійні доходи і витрати; прибутки (збитки) від торговельних операцій; витрати на формування спеціальних резервів Банку; загальні адміністративні витрати; податок на прибуток.

На підставі даних звіту про фінансові результати за 2022 рік та звіту про фінансові результати за 2022 рік в табл. 2.2 проведено аналіз доходів і витрат АТ "Ощадбанк" за 2020 – 2022 роки.

Таблиця 2.2

Аналіз доходів і витрат АТ "Ощадбанк" за 2014 – 2016 роки

млн. грн.

Показники	Роки	Відхилення
-----------	------	------------

	2020	2021	2022	Абсолютне, (+,-)		Відносне, (%)	
				2022/2020	2022/2021	2022/2020	2022/2021
1	2	3	4	5	6	7	8
Чистий процентний дохід	7990,81	13363,20	14984,12	6993,31	1620,92	187,52	112,13
Процентні доходи	18466,94	21352,54	22548,81	4081,87	1196,27	122,10	105,60
Процентні витрати	10476,14	7989,34	7564,69	-2911,45	-424,65	72,21	94,68
Чистий комісійний дохід	4962,93	6204,60	5938,74	975,81	-265,86	119,66	95,72
Комісійні доходи	8043,79	9802,38	9386,58	1342,79	-415,80	116,69	95,76
Комісійні витрати	3080,86	3597,78	3447,84	366,98	-149,94	111,91	95,83
Чистий прибуток (збиток) після оподаткування	2776,37	1054,54	638,75	-2137,62	-415,79	23,01	60,57

Чистий прибуток від діяльності АТ "Ощадбанк" у 2022 році склав 638,75 млн. грн., та у 2021 році у сумі 1054,54 млн. грн., та слід зауважити, що в 2020 році прибуток АТ "Ощадбанк" склав 2776,37 млн. грн.

Чистий процентний дохід АТ "Ощадбанк" в 2022 році склав 14984,12 млн. грн. і зріс порівняно з 2020 роком на 6993,31 млн.грн., або на 87,52% та порівняно з 2021 роком - на 1620,92 млн. грн., або на 12,13% .

Чистий комісійний дохід АТ "Ощадбанк" також має неоднозначну позицію. Якщо в 2020 році він становив 4962,93 млн. грн., то в 2020 році комісійний дохід склав 5938,74 млн. грн.. що на 265,86 млн. грн. або 4,38% менше, ніж в 2022 році.

Результативним показником діяльності АБ «Ощадбанк» є величина одержаного прибутку. Рівень окупності прибутком статутного, власного і загального капіталу, активів, а також витрат банку характеризують показники, наведені у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Аналіз показників ефективності діяльності АБ «Ощадбанк», %

Назва показника	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Відхилення, млн.грн	
						2022/2020	2022/2018
Рентабельність активів <i>ROA</i>	0,07	0,11	1,19	0,45	0,23	-0,96	0,16
Рентабельність капіталу	0,65	1,34	12,64	4,81	2,87	-9,77	2,22
Рентабельність статутного фонду <i>ROE</i>	0,32	0,51	5,58	2,12	1,28	-4,30	0,96

За даними проведених розрахунків у табл. 2.3 варто відмітити про скорочення рівня рентабельності активів (*ROA*) АТ «Ощадбанк» у 2018-2022 рр., що стало наслідком мінімізації чистого прибутку. У 2020 р. відбулося незначне підвищення рівня рентабельності активів, проте його рівень у 2022 році залишається низьким (менше 1%) та нижчим від рівня рентабельності активів банківської системи України.

2.2. Структурний аналіз власного капіталу як складової фінансових ресурсів банків

Процеси формування фінансових ресурсів, потенційно доступних для інвестування у реальний сектор економіки, опосередковані системою складних розподільчих і перерозподільчих зв'язків. Одним з головних чинників економічної незалежності та стабільності держави є надійна й міцна банківська система, спрямована на стимулювання розвитку національної економіки, піднесення життєвого рівня населення та максимального задоволення потреб на ринку банківських послуг. Особлива увага приділяється посиленню надійності банківської системи, що безпосередньо пов'язано з підвищенням рівня капіталізації банків.

Аналіз структури і динаміки власного капіталу банків доцільно розпочати з дослідження його частки у фінансових ресурсах банківської системи (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

**Динаміка та склад фінансових ресурсів банківської системи
України за 2018–2022 рр.**

Показники	Власний капітал			Зобов'язання			Всього ресурсів	
	млн.грн	питома вага, %	темп приросту, %	млн.грн	питома вага, %	темп приросту, %	млн.грн	темп приросту, %
2018	154960	11,40		1204743	88,60		1359703	
2019	199921	14,70	29,01	1293377	86,61	7,36	1493298	9,83
2020	209460	15,40	4,77	1613381	88,51	24,74	1822841	22,07
2021	255514	18,79	21,99	1797718	87,56	11,43	2053232	12,64
2022	215840	15,87	-15,53	2135838	90,82	18,81	2351678	14,54

Наведені дані свідчать про зростання обсягів фінансових ресурсів банківської системи України: від майже 1359703 млн. грн. на 1 січня 2018 р. до більш 2351678 млн. грн. на початок 2023 р. Спостерігається прискорення темпів зростання фінансових ресурсів по банківській системі порівняно з 2018 р.: якщо на початок 2019 р. цей показник становив 9,83%, то початок 2020 р. – 22,07%, однак, на 1 січня 2021 р. він дорівнював 12,64%, а на 1 січня 2022 р. – 14,54%.

Як бачимо, основним джерелом ресурсів банків є залучені та запозичені кошти, частка яких в аналізованій період становила 88% від загального обсягу ресурсів, що загалом відповідає світовій банківській практиці. При цьому аналіз динаміки елементів фінансових ресурсів банківської системи України свідчить про тенденції до зменшення питомої ваги власного капіталу банків з одночасним стійким зростанням зобов'язань банку, що вказує на зростання обсягів операцій із залучення та запозичення коштів. Слід звернути увагу на те, що хоч темпи зростання зобов'язань банків випереджали темпи зростання власного капіталу та фінансових ресурсів банківської системи загалом та незважаючи на зменшення частки власних коштів, спостерігаємо стабільне зростання абсолютних показників власного капіталу від 154960 млн. грн. на 1 січня 2018 р. до 215840 млн. грн. на початок 2023 р. Тенденція до випередження темпів зростання зобов'язань порівняно з темпами зростання власного капіталу була порушена у 2022 р., що пов'язано з впливом воєнної агресії. Як багатофакторне явище, політичний ризик

може охоплювати різні види ризиків, пов'язані зі зміною уряду, важливими кадровими перестановками у ньому або зміною глави держави. Саме такі ризики напередодні президентських виборів призвели до виникнення паніки серед клієнтів і часткового відпливу залучених коштів. __

Визначення показників, які свідчать про адекватність банківського капіталу та стійкість банків, дозволяє оцінити рівень капіталізації банківської системи країни. Національний банк України вживає заходів для підвищення капіталізації внутрішніх банків шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів, які встановлюють рекомендовані розміри економічних нормативів, що визначаються відношенням до регулятивного або статутного капіталу. Наприклад, у 2018 році норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) складав не менше 10%, відношення регулятивного капіталу до сукупних активів - не менше 7%, а мінімальний розмір регулятивного капіталу - 500 млн. гривень. Оскільки регулятивний капітал відіграє ключову роль у нейтралізації основних банківських ризиків, важливо враховувати статутний капітал при визначенні достатності капіталу.

Наведемо зміни у структурі нормативів капіталу Н1 та Н2 (табл.2.5).

Таблиця 2.5

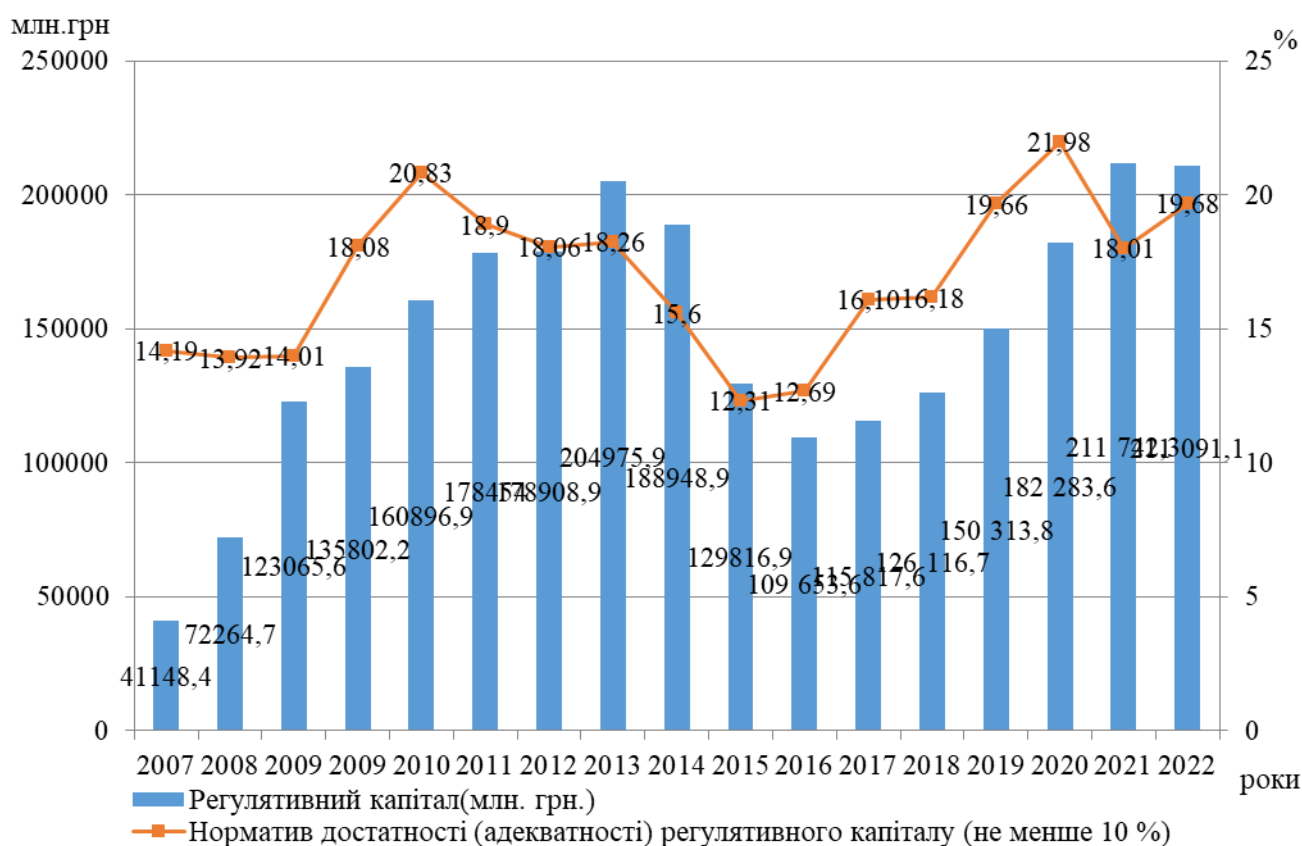
Показники нормативних значень капіталу за період 2018-2022 рр.

Назва показника	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Відхилення, млн.грн	
						2022/2020	2022/2018
Регулятивний банківський капітал	126 116,7	150 313,8	182 283,6	211 742,3	211 091,1	28 807,50	84 974,40
Достатність (адекватність) регулятивного банківського капіталу	16,18	19,66	21,98	18,01	19,68	-2,30	3,50

Як бачимо в сукупності регулятивний капітал банків за останній рік суттєво зменшився, що свідчить про негативні явища у фінансовій системі країни та

слугують сигналом до прийняття рішень. Для їх вирішення, наприклад, НБУ було б доцільно переглянути нормативні значення на адекватність в поточних ринкових умовах та розробити програми, які допомагали б банкам покращити результати.

Слід зауважити, що регулятивні заходи не призвели до позитивних результатів протягом перших років їх реалізації, як це підтверджує збільшення рівня адекватності регулятивного капіталу в банківській системі до 19,68% станом на 01.01.2023, порівняно з 16,18% у 2018 році. У 2021 році характеризується зниження рівня достатності регулятивного капіталу майже у 80% банків (рис. 2.1).

Рис.2.1. Динаміка достатності (адекватності) (Н2) та обсягу регулятивного капіталу (Н1)

За 2018–2022 рр. вітчизняні банки досить помітно збільшили обсяг свого капіталу. Станом на 01.01.2022 їх регулятивний капітал зріс у 2,84 рази проти аналогічного періоду 2018 р. і досяг понад 211091,1 млн. грн.

Банкам України і надалі слід впроваджувати процес накопичення власного капіталу та раціональне управління ним, оскільки зростання капіталу має супроводжуватись підвищенням рівня його ефективного використання. Успішність банківської системи нашої країни багато в чому залежить від обраних самими банками методів і способів управління капіталом. Політика держави щодо розвитку банків має не лише стимулюватиме довгострокові проекти, а й сприяти досягненню стратегічної цілі розвитку банківської системи – збільшенню її капіталізації, без вирішення якої неможливо підвищити конкурентоспроможність вітчизняних банків. Банківська система країни досі не акумулювала капіталу, обсяг та якість якого давали б змогу банкам ефективно виконувати їх функції.

Поглиблення процесу капіталізації та виконання трансформаційної функції посередника вимагає від банків загострення конкуренції в банківській системі. Подальше нарощування обсягів власного капіталу як необхідної передумови розвитку банківського сектору України, відповідає сучасним потребам економіки, та, по суті, не має альтернативи.

Жорсткі вимоги до якості, достатності та прозорості капіталу банків ставлять очевидну потребу переосмислення усієї довгострокової стратегії розвитку вітчизняної банківської системи, а також направлення зусиль на створення в нашій країні насправді великих стійких фінансових інституцій із капіталом, величина якого відповідатиме завданням щодо успішного протистояння негативним внутрішнім і зовнішнім факторам впливу на розвиток українського банківського сектору та врахування усіх можливих ризиків [2].

Через це постає необхідність пошуку нових надійних джерел, які збільшать банківський капітал. Такими джерелами можуть бути прибуток від банківської діяльності, кошти акціонерів та субординований борг. Проте є певні проблеми, що не дозволяють залучити кошти з перерахованих джерел. Насамперед це пов'язано з збитковою діяльністю банків протягом останніх років, труднощами загальноекономічного характеру, зумовленими дефіцитом грошових ресурсів на фінансовому ринку, бізнесі та збідніння населення в період кризи.

На сьогодні найбільшої популярності дістали методи забезпечення зростання власного капіталу як за рахунок зовнішнього залучення, так і можливостей оптимальної капіталізації прибутку, злиття банків, а також застосування прогнозних експертних систем щодо моніторингу власного капіталу та організаційно-інформаційного забезпечення управління формуванням власного капіталу.

2.3. Аналіз динаміки власного капіталу банку

Процес здійснення аналізу структури власного капіталу банку передбачає деталізацію його окремих складових з подальшою їх характеристикою. Розмір власного капіталу і надалі продовжує бути меншим за статутний капітал, що пояснюється значними збитками банківської системи України. Поряд з цим розмір регулятивного капіталу перевищує значення статутного капіталу на 4,8% в 2022 році. Характеристика окремих складових власного капіталу АТ «Ощадбанк» наведено в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Динаміка складових власного капіталу АТ «Ощадбанку» за 2019–2022 рр., млн. грн.

Показники	Роки			
	2019	2020	2021	2022
Акціонерний капітал	49724,98	49724,98	49724,98	49724,98
Резерви переоцінки будівель	1817,20	1572,97	1564,50	1473,48
Резерви переоцінки за фінансовими активами	1018,21	976,10	146,10	60,89
Кумулятивна сума курсових різниць	1,07	1,60	1,50	2,54
Непокритий збиток	(33004,67)	(30334,99)	(30106,92)	(29777,75)
Всього власного капіталу	19570,27	21954,13	21887,54	22181,53

Збільшення статутного капіталу банку відбулося за рахунок інвестицій вітчизняних та іноземних інвесторів. Тенденція збільшення власного капіталу банку в відбулася у 2020 році за рахунок вітчизняних інвесторів є позитивною, оскільки збільшення капіталізації підвищить зацікавленість інвесторів у

ефективному використанні банківських ресурсів, його фінансовому стані та якості активів.

На підставі таблиці 2.6 підсумуємо, що динаміка власного капіталу є позитивною і показує зростання його обсягу у 2022 році.

Резерв переоцінки інвестицій, наявних для продажу, у складі власного капіталу зросли завдяки розширенню їхнього обсягу. У той же час нерегульовані збитки демонструють негативну динаміку, що становить тенденцію до неуспішного розміщення власних ресурсів і відображається у загальних негативних результатах роботи.

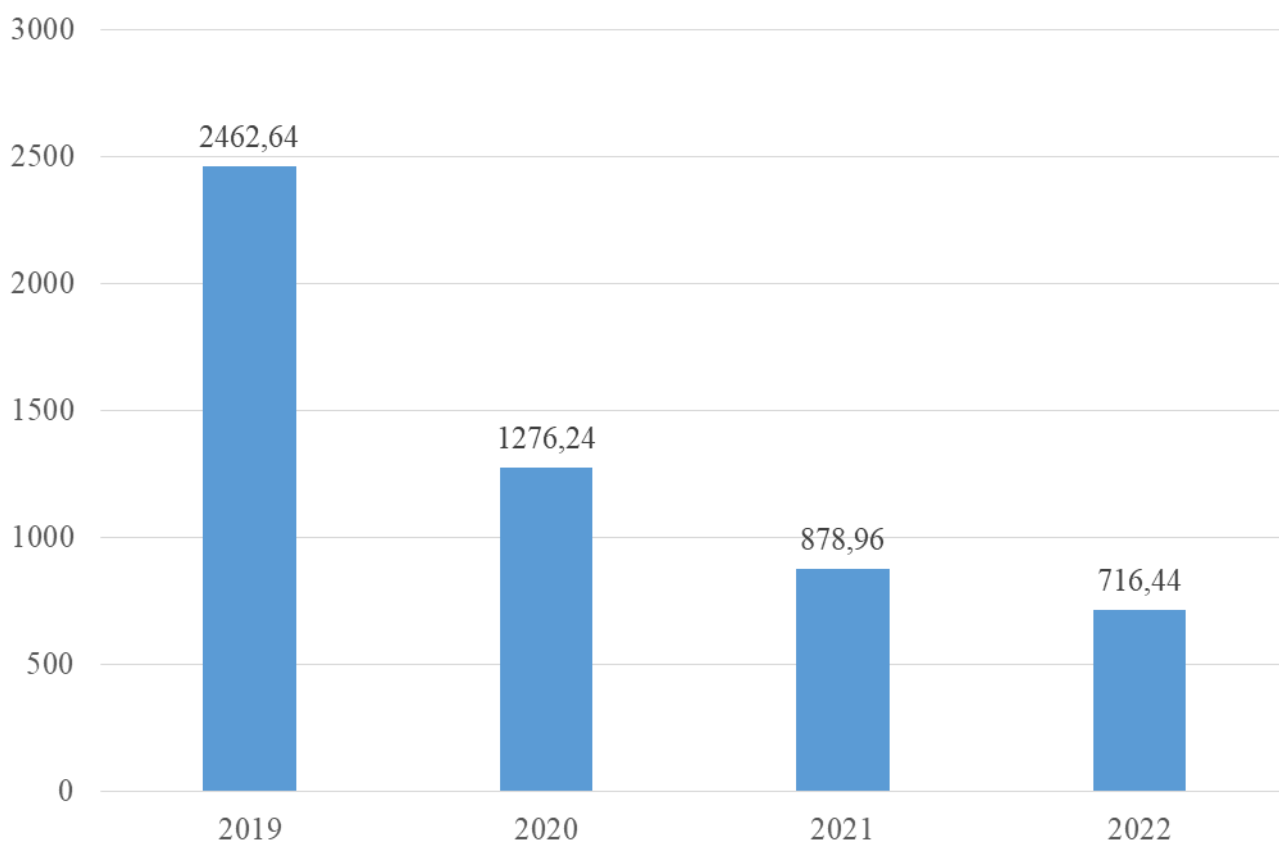
Проте важливо відзначити, що ця ситуація пов'язана з неефективністю управління. В умовах сучасної економічної нестабільності підвищення ефективності управління ресурсами комерційних банків стає ключовим чинником у формуванні стійкої фінансової безпеки та надійності для вкладників та національної економіки в цілому.

Процес управління власними ресурсами має відбуватися відповідно до характеру комерційного банку та на базі відповідних методів та інструментів. Це також передбачає вивчення та управління небажаними факторами, своєчасне та повне використання прихованих резервів і можливостей.

Останнім часом субординований борг займає значне місце в структурі власного капіталу, і його позитивну роль визнають багато експертів. Законодавство України охарактеризовує субординований борг як прості незабезпечені боргові інструменти, які не можуть бути погашені банком протягом п'яти років, і що повертаються інвестору лише після виконання всіх інших вимог кредиторів у разі банкрутства чи ліквідації. З економічного погляду субординований борг виступає як зобов'язання банку, але оскільки ці зобов'язання є вторинними, банк може використовувати їх для поповнення власного капіталу. Таким чином, Закон України «Про банки і банківську діяльність» визнає субординований борг гібридним інструментом капіталу, що поєднує в собі ознаки власного капіталу та зобов'язань.

Запровадження цієї норми активізувало процес капіталізації банків. Однак, враховуючи недостатній рівень економічної активності в Україні та зростання загрози другої хвилі світової економічної кризи, забезпечити необхідну капіталізацію банків до кінця 2011 року не вдалося. Тому наприкінці 2011 р. Комітет з питань фінансів, банківської справи, податкової та митної політики Верховної Ради України запропонував продовжити термін дії закону до 1 січня 2021 р., щоб не допустити процесу декапіталізації банків [4].

Внесення таких змін дозволить банкам задовольнити вимоги до капіталу та сприятиме ефективному розвитку банківської системи в посткризовий період. На рис.2.2. показано динаміку зміни суми субординованої заборгованості банку за останні роки.

Рис. 2.2. Динаміка обсягу субординованого боргу АТ «Ощадбанк» за 2019–2022 рр., млн. грн.

З моменту прийняття закону субординований борг банку різко зріс – понад 12 мільярдів гривень. У найближчі роки тенденція до збільшення обсягу

субординованої заборгованості банку збережеться, досягнувши 716,44 млн грн. на початку 2023 р

Залучення субординованого боргу для банку ґрунтується на таких підставах:

- по-перше, збільшення капітальної бази банку без збільшення кількості його власників;

- По-друге, субординовані зобов'язання є дешевшим джерелом власного капіталу, ніж випуск акцій, тому ризик нижчий;

- відсотки за субординованим боргом сплачуються за рахунок збільшення валових витрат;

- інвестиційні ризики учасників ринку обмежені в часі, оскільки субординований борг залучається на довгостроковій основі [8, с. 48].

При цьому необхідно враховувати негативні аспекти, характерні для цього джерела підвищення власного капіталу банку. Внаслідок амортизації субординованого боргу спостерігається погіршення співвідношення між власним капіталом і зобов'язаннями банку, що призводить до зниження його надійності та обмежує можливості збільшення доходу та прибутку.

Випуск субординованих облігацій як джерело залучення субординованого боргу підпорядкований ринковій кон'юнктурі та ціні цінних паперів. Крім того, банк несе додаткові витрати на організацію, розміщення та реєстрацію випуску субординованих облігацій відповідно до вимог нормативно-правових актів Національного банку та Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Також слід відзначити, що підвищення власного капіталу за рахунок субординованого боргу може бути тільки тимчасовим рішенням проблеми капіталізації банківської системи, оскільки сума таких зобов'язань враховується в структурі додаткового власного капіталу банку лише на п'ять років до амортизації [6].

Отже, результати аналізу власного капіталу Ощадбанку, незважаючи на визначені недоліки, свідчать про зростання власного капіталу, переважно завдяки статутному капіталу та субординованому боргу.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ І ВИКОРИСТАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ БАНКУ

3.1. Достатність капіталу банківських установ України: сучасний стан та міжнародний досвід

Фінансова стійкість та надійність банківської установи, а також її здатність до розвитку в умовах глобалізації економіки визначаються розміром банківського капіталу. Досвід світової фінансової кризи наголошує на необхідності для банків подальшого удосконалення стратегії управління капіталом, встановлення якісних та кількісних критеріїв для компенсації непередбачених втрат. Адекватний капітал відкриває перспективи для розвитку банку, тоді як недостатній рівень суттєво обмежує його поточну діяльність та заважає досягненню фінансової стабільності в довгостроковій перспективі. Таким чином, достатність капіталу банку та його ефективне управління є ключовим для глобальної банківської системи і, зокрема, для українських банків.

В іноземних наукових дослідженнях банківський капітал визначається як різниця між активами та пасивами банку, представляючи собою математично обґрунтоване поняття. Західні вчені розглядають капітал як унікальний актив, належний фізичній особі або організації, призначений для інвестування або створення банку чи компанії, згідно з Оксфордськими словниками. Інший джерело Investopedia визначає банківський капітал як систему, що дозволяє кредиторам задовольняти свої вимоги стосовно ліквідації активів банку.

Враховуючи точки зору вітчизняних вчених, варто відзначити, що банківський капітал розглядається як унікальний фонд, який включає в себе акціонерні, боргові та позикові кошти, які банк має створити, а також фінансові, матеріальні та інші активи для забезпечення своєї діяльності, фінансової стабільності та доходів в довгостроковій перспективі.

Розглядаючи міжнародний підхід до регулювання капіталу банківських установ, слід спочатку відзначити міжнародні стандарти, розроблені Базельським комітетом з банківського нагляду в межах комплексного пакету реформ міжнародної системи банківського регулювання та нагляду. Основною метою цих стандартів є підвищення фінансової стійкості банків та захист прав клієнтів фінансових послуг. У 2010 році була прийнята Базельська угода III, повна реалізація якої планувалася на 2019 рік.

Головна мета Базельської угоди III полягає в поліпшенні якості та прозорості банківського капіталу, впровадженні механізму покриття ризиків за рахунок капіталу та заохоченні до заходів щодо збільшення резервів капіталу банківських установ. Новий набір стандартів Базель III визначає, що основний капітал банків має складатися в основному з нерозподіленого прибутку та простих акцій. Вводяться нові стандарти капіталу та ліквідності.

Порівнюючи "Базель III" з попереднім "Базель II", можна виділити кілька ключових змін:

Затвердження нових вимог до якості капіталу.

Підвищення вимог до достатності капіталу.

Розширення покриття ризиків та підвищення вимог до позабіржових операцій.

Введення коефіцієнта левериджу.

Зміни коефіцієнтів ліквідності та показників чистої стійкості.

Посилення нагляду за корпоративним управлінням, стрес-тестуванням, консолідацією ризиків та прозорістю у складних фінансових операціях.

Введення нового буфера зберігання капіталу для покриття втрат у періоди економічної нестабільності.

Національний банк, на подібність багатьох інших світових центральних банків, поступово втілює аспекти Базельської угоди. У зв'язку з цим вимоги до мінімального регулятивного капіталу банку вже зросли при розрахунку коефіцієнта покриття ліквідності (LCR). Нацбанк також працює над планами впровадження чотирьох ключових актів для європейського банківського сектору:

Директиви ЄС 2013/36 та Регламенту ЄС 75575/2013 (пакет CRD/CRR IV), які визначають правила доступу до кредитних установ та інструментів для пруденційного нагляду та наглядових повноважень; Директиви 2009/110/ЄС (що визначає правила пруденційного нагляду за установами електронних грошей); Директиви 2002/87/ЄС, яка стосується додаткового нагляду за банківськими групами.

Впровадження "Базель III" в Україні має ряд позитивних і негативних наслідків для банківських установ:

Позитиви: підвищення конкурентоспроможності українського банківського сектору; узгодження структури активів банківських установ та їх обсягу; поява нових фінансових та банківських послуг; створення системи антикризового управління для банків на випадок різних ризиків; підвищення рівня фінансової стійкості та платоспроможності багатьох банків; зменшення впливу ризиків на загальну банківську систему країни і таке інше.

Негативи: ліквідація банків, які не відповідають новим вимогам до відповідності та ліквідності регулятивного капіталу (хоча це може сприяти стабільності банківської системи України); зниження попиту інвесторів на акції банківського сектору; у короткостроковій перспективі, зменшення кредитування клієнтів через нові вимоги до капіталу та ліквідності в банках.

Для підвищення рівня капіталізації банківських установ в Україні фінансові експерти та науковці пропонують наступні заходи:

Залучення субординованого боргу.

Залучення капіталу іноземних інвесторів до банківського сектору.

Зменшення частки високоризикових активів.

Реформування корпоративної стратегії, зокрема щодо надання банківських послуг для досягнення більшого прибутку.

Збільшення капіталу банку за рахунок додаткових коштів власників та емітентів банку.

Сприяння консолідації слабких банків із провідними банками в Україні шляхом реструктуризації через злиття чи поглинання. Це може поліпшити

репутацію банківського сектору, збільшити різноманітність та вартість послуг тощо.

Продовження реалізації всіх аспектів Базельської угоди з урахуванням досвіду інших провідних країн.

В цілому, повне впровадження Базельської угоди сприятиме покращенню фінансової стабільності та стійкості українських банків, відновленню довіри клієнтів, зменшенню впливу ризиків на їх діяльність та відкриє перспективи для розвитку банківського сектору та економіки в цілому.

3.2. Методичні підходи щодо визначення чинників управління власним капіталом банків України

Важливо визначити чинники, які призвели до подібної ситуації в українській банківській системі. Але, щоб врахувати їх вплив на розмір власного капіталу та статутного капіталу, ключовим показником є відносна частка статутного капіталу у власному капіталі. Давайте детальніше розглянемо фактори, які можуть впливати на розмір власного капіталу. Ці фактори можна умовно поділити на дві категорії: внутрішні та зовнішні. Внутрішні фактори охоплюють такі аспекти [13]:

Розмір активних операцій: з орієнтацією на конкретний сегмент клієнтів, банки повинні мати достатній власний капітал для забезпечення потреб постійних клієнтів, у відповідність з встановленими стандартами.

Особливості клієнтів банку: превалювання великих підприємств серед клієнтів банку вимагає більшого обсягу власного капіталу, що пов'язано з таким самим обсягом активних операцій, порівняно з банком, який обслуговує менших клієнтів, оскільки перший має більше ризиків на одного позичальника.

Характер і рівень ризику активних операцій: орієнтація банку на високоризикові операції з використанням новітніх технологій вимагає від банку збільшення його резервів, і, навпаки, може призвести до зменшення його власного капіталу з метою зниження ризику в кредитному портфелі банку.

Однак, на нашу думку, аналіз внутрішніх факторів всієї банківської системи є неможливим, оскільки вони залежать від конкретності кожного банку, включаючи напрямок його діяльності, мету кредитно-депозитної політики, якість фінансового та організаційного менеджменту та банківський маркетинг.

До зовнішніх факторів відносяться:

Рівень інфляції, який відображає зміну цін в економіці та вимірюється як різниця між індексами цін, такими як індекс споживчих цін, дефлятор ВВП і інші, та значенням цих індексів протягом певного періоду, вираженого у відсотках від 100%. Однак у зв'язку із високим рівнем інфляції в 2014-2015 роках за основу взято темпи зростання інфляції в країні.

Економічний рівень, визначений ВВП, який свідчить про розвиток вітчизняної економічної системи;

Зовнішній борг, що відображає зобов'язання держави перед нерезидентами стосовно погашення основної суми боргу та відсотків;

Рівень розвитку банківської системи України, розрахований як відношення іноземних активів до ВВП;

Рівень розвитку ринку цінних паперів в Україні, визначений як відношення ринкової капіталізації до ВВП;

Облікова ставка, яка вказує на напрямок грошово-кредитної політики Національного банку України.

Зовнішні фактори не піддаються контролю банку, і їх вплив не може бути точно визначений. Однак важливо враховувати можливий вплив цих факторів на формування власного капіталу. Аналіз рівня регресії дозволяє зробити такі висновки щодо впливу зовнішніх факторів на співвідношення статутного капіталу до власного капіталу українських банків:

Зовнішні фактори, такі як рівень інфляції, валовий зовнішній борг, рівень розвитку банківської системи (ВВП/ВВП) та облікова ставка, демонструють зворотню залежність від співвідношення статутного капіталу до власного капіталу українських банків. Це означає, що зі збільшенням цих показників співвідношення статутного капіталу до власного зменшується. Це може бути

пов'язано із зменшенням статутного капіталу або зі збільшенням власного капіталу, але з джерел, відмінних від статутного капіталу.

Щодо показників "валового внутрішнього продукту" та "ринкової капіталізації щодо ВВП", вони напряму впливають на співвідношення статутного капіталу до власного капіталу українських банків.

Отже, співвідношення статутного капіталу до власного капіталу збільшується зі зростанням "валового внутрішнього продукту" та "ринкової капіталізації до ВВП", і це може відбуватися в умовах зменшення власного капіталу. На поточному етапі розвитку банківської системи автор виявив та проаналізував фактори, які також впливають на можливість збільшення власного капіталу банків.

Одним із найсуттєвіших джерел зростання власного капіталу є прибуток. Використання прибутку як джерела збільшення капіталу має основну перевагу, оскільки воно є найбільш вартісним і не створює загроз для інтересів акціонерів банку. Однак останніми роками діяльність української банківської системи не є прибутковою, переважно через розглянуті фактори.

На даному етапі ще одним потенційним методом для збільшення власного капіталу банківської системи є привласнення додаткового статутного капіталу за допомогою додаткових емісій акцій або внесків від власників чи засновників банку.

Однак у умовах фінансової кризи виявити його стало проблематичним серед власників банків, оскільки відсутній ринок цінних паперів, на якому можна було б реалізувати додаткові емісії цінних паперів.

Збільшення власного капіталу також може відбуватися через залучення субординованого боргу, що є популярним (хоча не для всіх банків) методом, оскільки він дозволяє банкам відповідати економічним стандартам регулювання розміру та достатності власного капіталу, підвищувати прибутковість та знижувати його вартість.

Залучення коштів за допомогою субординованого боргу є економічно вигіднішим, ніж емісія акцій, оскільки відсотки за субординованим боргом

покриваються за рахунок збільшення валових витрат, зменшуючи тим самим обсяг прибутку і суму податку. Крім того, субординований борг надає ряд переваг, таких як неможливість повернення раніше п'яти років, відсутність обов'язку повернення інвестором, участь у відшкодуванні збитків і можливість відстрочення виплати відсотків.

Проте субординований борг може бути недоступний для багатьох банків через те, що інвестори згодні на такі умови лише з банками, яким вони довіряють, і неприємно відносяться до співпраці з меншими банками через високі ризики.

Отже, власний капітал банку є сумою вкладених акціонерами (засновниками банку) коштів, а також коштів, зароблених у процесі його діяльності для забезпечення економічної незалежності та фінансової стійкості. Основним елементом власного капіталу є статутний капітал. Низький рівень власного капіталу банків в Україні на сучасному етапі розвитку банківської системи обумовлений рядом факторів, які автор поділяє на зовнішні та внутрішні. Внутрішні фактори включають обсяг активних операцій, особливості клієнтів банку, а також характер і рівень ризику активних операцій, аналіз якого має проводитися на рівні окремих банків.

Між зовнішніми факторами входять рівень інфляції, рівень ВВП, зовнішній борг, ступінь розвитку банківської системи, ринку цінних паперів та облікова ставка. Серед основних джерел збільшення власного капіталу банку автор виділив прибуток від банківської діяльності, кошти акціонерів та субординований борг. Таким чином, для підвищення рівня власного капіталу банку необхідно подолати кризу, яка виникла як у вітчизняній банківській системі, так і в соціально-економічній системі. Зусилля в цьому напрямку будуть додатковим імпульсом для розвитку банківської галузі в країні, розширюючи можливості банків з підвищення рівня власного капіталу.

3.3. Рекомендації щодо удосконалення процесу управління власним капіталом банку

З одного боку, високий рівень капіталізації банківської системи є важливим для фінансової підтримки економічного розвитку та стабільності в умовах глобалізації та міжнародної фінансової інтеграції. Забезпечення достатнього рівня власних коштів банку також гарантує його стабільну функціонування та зменшує ризики, пов'язані з його діяльністю. Капітал банку служить основою для вирішення можливих збитків, що відповідно формує підґрунтя для підтримки довіри вкладників і визначає кредитоспроможність банку.

Важливість ефективного управління капіталом банківської системи стає очевидною не лише на національному рівні, але й у міжнародному контексті, що відображено у прийнятті Міжнародної конвергенції "Базель III". Цей документ встановлює умови достатності капіталу та сприяє капіталізації банків, враховуючи фінансові ризики в умовах економічної нестабільності. На макроекономічному рівні обсяг власного капіталу визначає кредитно-інвестиційний потенціал банківського сектору та гарантує його надійність та розвиток. Висококапіталізовані банки можуть ефективно здійснювати перерозподіл фінансових ресурсів у національній економіці через масштабність, що сприяє стійкості до економічної нестабільності.

Навпаки, низький рівень капіталізації банківського сектору обмежує його можливості для сталого розвитку. Тому важливо стимулювати зростання банківського капіталу за допомогою відповідних регуляторних та фіскальних механізмів на макрорівні. Одним із ключових показників на макрорівні є відношення власного капіталу до ВВП. За думкою фахівців, для забезпечення економічного розвитку країни обсяг капіталу в банківській системі повинен становити не менше 6-7% ВВП. На 1 січня 2022 року відношення власного капіталу до ВВП складало 14,7%, що свідчить про позитивні можливості банківської системи у вирішенні потреб національної економіки.

На рівні мікроекономіки управління капіталом банку включає в себе прогнозування розмірів банків, звертаючи увагу на зростання операцій як на балансі, так і поза ним, рівень фінансових ризиків і забезпечення достатньої кількості різних структурних компонентів капіталу відповідно до національних вимог. Під час управління капіталом банку слід враховувати критерії відбору та економічні характеристики кожного методу збільшення власного капіталу та якість його компонентів [7].

Ключовим аспектом в цьому контексті є концепція механізму управління капіталом, яка регулює позицію банку у відносинах з власним капіталом та визначає його основні складові. Це важливо не лише для забезпечення належного рівня капіталу, але і для поліпшення організаційно-економічного забезпечення та стимулювання банківської діяльності. Зарубіжний досвід вказує на взаємозв'язок між рівнем капіталізації банківської системи та економічним розвитком.

На початку 2020 року капіталізація банків у США становила 496 млрд євро, у Франції - 390 млрд євро, у Німеччині - 354 млрд євро, у Великобританії - 350 млрд євро, в Іспанії – 350 млрд євро, 210 млрд євро в Нідерландах і 100 млрд євро в Швейцарії.

Автори дослідження вказують, що згідно з рейтингом Standard & Poor's середній показник достатності капіталу для сильних банків становить 6,7%. Найсильніші західні банки, що працюють в Україні, Росії та Польщі, такі як BNP Paribas і Societe Generale, мають достатність капіталу на рівні 7,2%, Barclays Bank і Credit Suisse - 6,9%, Unicredit - 6,3%, Deutsche Bank - 6,1%. Citigroup з США та швейцарський банк UBS входять до групи банків із меншим рівнем достатності капіталу. Також серед найнижчих показників достатності капіталу є три сильні японські банки - Mitsubishi UFJ Financial, Sumitomo Mitsui Financial Group, Mizuho Financial Group [4].

Отже, ми пропонуємо комплексний підхід до вирішення проблеми вибору джерел зростання капіталу банку. Специфічно, важливо покращити банківське законодавство на рівні країни, активізувати роль банківських асоціацій, інтенсифікувати регуляторну політику Національного банку, розробити систему

рейтингів та підвищити конкурентоспроможність вітчизняних банків у порівнянні з іноземними.

На рівні мікроекономіки важливо впроваджувати ефективні інструменти для збільшення капіталу, через вдосконалення системи фінансового управління в комерційних банках. У цьому контексті слід звернути увагу на роль Національного банку України, комерційних банків та держави у процесі капіталізації українських банків. Процес капіталізації банківської системи повинен бути спрямованим на підвищення ефективності банківської діяльності, адекватне покриття ризиків з поступовим збільшенням капіталу. Це, в свою чергу, гарантує повний кредитний та інвестиційний потенціал у всіх сферах національної економіки та зовнішньоекономічної діяльності.

На сучасному етапі розвитку банківської системи в умовах економічної нестабільності постає питання щодо підвищення конкурентоспроможності вітчизняних банків порівняно з іноземними банками, при цьому зберігаючи національні переваги всієї банківської системи щодо іноземного капіталу. Важливо впровадити систему управління, яка забезпечить стабільність вітчизняних банків та, з іншого боку, їхню ефективність та динамічний ріст шляхом інтенсифікації збільшення частки іноземного капіталу в українських банках до 40,9% [6].

Іншим важливим кроком у розвитку внутрішнього банківського ринку є сприяння відкриттю філій іноземних банків у конкретних містах та спеціальних економічних зонах. Це, в свою чергу, сприятиме розвитку банківського сектора в цілому, особливо в регіонах та сприятиме розширенню іноземних партнерств. Ми вважаємо за необхідне встановити загальну квоту іноземного капіталу в розмірі не більше 50%, а також встановити ліміти на активні та валютні операції банків із залученим іноземним капіталом. Таке обмеження обумовлене тим, що, разом із розвитком банків із іноземним капіталом, важливо розвивати внутрішній капітал та підвищувати його ефективність.

У випадку виникнення непередбачених обставин (політичних чи економічних), які можуть призвести до припинення діяльності іноземних банків в

Україні, важливо, щоб внутрішній банківський капітал був достатнім для запобігання кризовим явищам у банківській системі та економічному впадінню. Загальна квота участі іноземного банківського капіталу в Україні повинна бути закріплена у законі. У сфері вдосконалення банківського законодавства необхідно конкретизувати розмір капіталу для банків, капітал яких становить менше 120 мільйонів гривень на даний момент. Це повинно бути відображено в Законі України "Про банки і банківську справу". Навіть у випадку, коли банки не досягли необхідного розміру капіталу, рекомендується Національному банку України застосувати механізм "примусового злиття" банків та встановити обмеження чи заборони на надання кредитів банкам у розмірі їхнього капіталу.

Ще одним важливим способом підвищення капіталізації українських банків є участь держави у стимулюванні капіталізації прибутку в банках та фінансова підтримка банківських установ. Суттєвим кроком у підвищенні капіталізації банківської системи повинно бути вдосконалення системи управління ризиками в банках.

Ми вважаємо, що банки повинні дотримуватися таких принципів системи управління ризиками:

- наявність стратегії управління ризиками;
- наявність відповідної організаційної структури;
- застосування принципу колегіальності та розмежування конфлікту інтересів.

Ми рекомендуємо вітчизняним банкам використовувати моделі управління ризиками, які не лише базуються на середніх даних, а й враховують критичну інформацію. Це особливо важливо в умовах економічної нестабільності. Тому потрібно змінити підхід до побудови моделей управління ризиками в сучасних умовах, використовуючи найкращі міжнародні банківські практики та впроваджуючи рекомендації Базельського комітету.

Зокрема, ефективним для банків буде метод стрес-тестування, який поліпшить систему управління банківськими ризиками та систему внутрішнього рейтингу в умовах економічної нестабільності.

Для збільшення капіталізації української банківської системи наша пропозиція полягає у впровадженні рейтингової системи в Національному банку України. Це сприятиме посиленню нагляду і контролю за управлінням банківським капіталом та встановленню суспільного діалогу, що сприятиме підвищенню довіри населення до банків. Підвищення капіталізації банківської системи також призведе до підвищення її конкурентоспроможності і опосередковано поліпшить організаційну структуру банківської системи через консолідацію банківського капіталу.

Впровадження рейтингової звітності банків та посилення ролі банківських асоціацій буде мати прямий вплив на окремі групи населення, підвищуючи їх соціальну функцію і створюючи відкритий діалог між банками та громадськістю. Запропоновані заходи держави, Національного банку України та комерційних банків дозволять застосувати нові підходи в банківській практиці для управління капіталом банківської системи, що сприятиме збільшенню вартості акцій банків, підвищенню власного капіталу та забезпечить їх кредитний та інвестиційний потенціал. Таким чином, запропоновані нами заходи для підвищення капіталізації банківської системи тісно взаємопов'язані.

Отже, вдосконалення та стабілізація законодавчої бази безпосередньо вплинуть на капіталізацію банківської системи України і сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних банків у порівнянні з іноземними. Загальний ефект цих заходів невідомоїсно сприятиме відновленню довіри до банківської системи, підвищенню капіталізації української банківської системи та збільшить конкурентоспроможність вітчизняних банків на міжнародних фінансових ринках, а також забезпечить фінансову стабільність національної економіки. Це, в свою чергу, буде сприяти розвитку реального сектору економіки, створить умови для формування стабільного конкурентного середовища у банківському секторі та сприятиме національній безпеці загалом.

Висновки до розділу 3

Ефективне організаційне управління та використання інформації з зовнішніх та внутрішніх джерел дозволяє керівництву банку приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо удосконалення власного капіталу банку, його розподілу та оптимального використання.

Для забезпечення підтримання необхідного рівня власного капіталу визначені конкретні заходи, які гарантують капіталізацію банку у відповідних обсягах.

Важливо відзначити, що контроль за розміром власного капіталу банку повинен бути суворим і знаходитись під наглядом регулюючих органів, які контролюють його фінансову діяльність. За наявності тиску від регуляторів щодо необхідності привласнення додаткового капіталу, банки можуть вибирати між внутрішніми (нерозподілений прибуток) та зовнішніми (продаж звичайних і привілейованих акцій) джерелами фінансування.

З метою постійного зростання статутного капіталу банки в першу чергу реалізують дивідендну політику, яка сприяє підвищенню ринкової вартості акцій. Однак важливо зберігати рівновагу, оскільки високий рівень дивідендів може свідчити як про успішність фінансової діяльності банку, так і про можливість його банкрутства, особливо в умовах інтенсивного відтоку коштів з банку.

На сьогодні рівень капіталізації банків України не відповідає повністю потребам держави. Можна констатувати, що при певних виробничих, інвестиційних, кредитних та споживчих можливостях держави темпи зростання національної економіки відстають від потенційних можливостей через відсутність належного капіталу, який може надати банківський сектор. Отже, пропоновані в цій роботі заходи щодо підвищення рівня капіталізації банків призначені для вирішення цієї проблеми недостатності. За прогнозами, впровадження цих заходів дозволить українському банківському сектору досягти належного рівня наявності капіталу.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Капітал банку відіграє ключову роль у його функціонуванні, становлячи основу для діяльності. Навіть якщо його обсяг є відносно невеликим у порівнянні із загальними ресурсами банку, умови жорсткої конкуренції на внутрішньому ринку банківських послуг підкреслюють важливість розробки ефективної стратегії управління формуванням власного капіталу.

Розмір і структура власного капіталу визначають величину фінансових результатів банку, його можливості щодо інвестування в економіку країни та розширення спектру наданих клієнтам послуг. Таким чином, проблеми створення ефективної моделі управління формуванням власного капіталу залишаються надзвичайно актуальними для банків України.

Необхідною передумовою для включення грошей до власного капіталу банку є його здатність виконувати роль резервного (страхового) фонду для покриття непередбачених збитків. Це, в свою чергу, дозволяє банку здійснювати більше поточних операцій. Однак елементи капіталовідповідності не є однаковими за своїми захисними властивостями, і їх характеристики можуть впливати на здатність компенсувати очікувані витрати. Ці елементи можна поділити на два рівні: основний капітал (перший рівень) та додатковий капітал (другий рівень).

Статутний капітал представляє собою вартість внесків акціонерів для створення активів банку та забезпечення інтересів його учасників та кредиторів. Аналіз статутного капіталу охоплює такі аспекти: його формування на етапі створення банку, процедури збільшення та зменшення його розміру.

Стратегія Ощадбанку складається з ключових компонентів:

Збільшення вартості власності: Створення ефективного банку та відновлення цінності проблемних кредитів, спрямоване на компенсацію державної допомоги.

Орієнтація на роздрібний сегмент: Фокусування на роздрібному сегменті з значною увагою до малого та середнього бізнесу та обмеженою участю в корпоративному сегменті.

Удосконалення системи управління ризиками: Покращення практик роботи з проблемними кредитами та оптимізація управління ризиками.

Оптимізація операційних витрат та оргструктури: Зменшення операційних витрат і реорганізація організаційної структури банку.

Підготовка до державної капіталізації: Готовність банку до отримання державної капіталізації до 2022 року.

Аналіз власного капіталу є складним завданням, включаючи оцінку фінансового стану та діяльності банку, а також аналіз кон'юнктури ринку банківських послуг та стану учасників банку (акціонерів) та клієнтів. Основні етапи планування капіталу для АТ "Ощадбанк" включають розробку загального фінансового плану, визначення джерел фінансування активів, оцінку капіталу, необхідного для досягнення цілей банку, та визначення найбільш відповідних джерел капіталу з урахуванням його потреб та цілей.

Рекомендації щодо визначення стратегії збільшення власного капіталу для АТ "Ощадбанк":

Накопичення прибутку: Залучення капіталу з внутрішніх джерел є беззагрозливим для втрати контролю акціонерами та зниження прибутковості їхніх акцій.

Реінвестування прибутку: Такий підхід дозволяє зберегти існуючу систему контролю та уникнути зниження прибутковості акцій через збільшення їхньої кількості в обігу.

Використання чистого прибутку: Чистий прибуток, після виплати податків, може бути спрямований на два головні завдання: забезпечення дивідендних виплат акціонерам і достатнє фінансування діяльності банку.

Дивідендна політика: Важливо встановити гнучку дивідендну політику, що забезпечить баланс між інтересами інвесторів і потребами організації. Високі дивіденди можуть полегшити нарощування капіталу за рахунок зовнішніх джерел.

Побудова довірчих відносин: Акцент на розкритті інформації та побудові довірчих відносин з акціонерами є ключовим для інвестиційної привабливості організації і гарантує її майбутній розвиток.

Приріст вартості майна через переоцінку власних будівель і обладнання є значущим джерелом капіталу для банків, що мають інвестиції в нерухомість із зростаючою ціною. Зовнішні джерела приросту власного капіталу банку включають:

Продаж звичайних і привілейованих акцій.

Емісія капітальних боргових зобов'язань.

Продаж активів і оренда різних видів основних фондів, зокрема будівель, що перебувають у власності банку.

Вибір методу залучення зовнішнього капіталу повинен бути здійснений на основі ретельного фінансового аналізу наявних альтернатив і їх потенційного впливу, зокрема на доходи акціонерів. Банки, які мають доступ до джерел зовнішнього капіталу, мають більшу свободу у виборі стратегій росту та використання переваг фінансового ринку.

Отже, в умовах нестабільної економіки рекомендується навіть невелике перевищення встановлених норм в абсолютному вираженні, які залежать від коливань валютного курсу. Це додаткове перевищення зменшує чутливість банку до змін валютного курсу національної валюти.

